

Actul juridic civil și unele figuri juridice similare: o abordare pandectistă**Conf. univ. dr. Octavian Cazac**

Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: *Dispozițiile legale privind actele juridice civile, detaliate în Codul civil al Republicii Moldova și în codurile civile ale altor țări bazate pe pandecte, sunt concepute pentru acel comportament uman care îndeplinește două condiții cumulative: (i) este o manifestare de voință; (ii) este destinat să producă un anumit efect juridic în simpla lui calitate de manifestare de voință. Doctrina europeană modernă a evoluat în sensul delimitării de noțiunea de act juridic a unor figuri juridice cu o intensitate mai redusă: actul real (în germană, Realakt) și acțiunile similare actelor juridice (în germană, geschäftsähnliche Handlung).*

Regim legal al actelor juridice civile nu se aplică direct tuturor manifestărilor de voință. În cazul acțiunilor similare actelor juridice trebuie să recurgem la analogie. Mai mult, în cazul actelor reale, cărora le lipsește o manifestare de voință, aceste dispoziții nu pot, de principiu, să fie aplicate.

Reglementarea actului juridic civil în sistemul de pandecte are dezavantajul abstractizării, incomod pentru omul nejurist, dar se bucură de avantajul unei clarități juridice, comod pentru un jurist. Dar și în sistemul instituțional (reglementarea franceză, românească etc.) o teorie generală a actului juridic este dezvoltată; dacă nu de legiuitor, atunci de doctrină și jurisprudență. La nivel european, Proiectul Cadrului Comun de Referință sau DCFR a încercat să combine aceste două abordări (Cartea II DCFR se intitulază „Contractele și alte acte juridice”), deși textul său este axat pe contracte, ceea ce pare o metodă de a apropia sistemul continental de cel de common law, care nu cunoaște nici măcar, pe plan doctrinar, o teorie generală a actului juridic civil.

Cuvinte cheie: *act juridic civil, manifestare de voință, contract, pandecte, Cod civil, Proiectul Cadrului Comun de Referință (DCFR).*

The Civil Juridical Act and Similar Legal Concepts: a Pandectist Approach

Abstract: *The legal provisions regarding civil juridical acts, detailed in the Civil Code of the Republic of Moldova and in the civil codes of other countries based on pandects, are designed for that human behavior that satisfies a two-step test: (i) it is a declaration of intent; (ii) it is intended to have some legal effect as such. Modern European doctrine has evolved to distinguish some legal concepts with a lower intensity: the real act (in German, Realakt) and actions similar to juridical acts (in German, geschäftsähnliche Handlung).*

The legal regime of civil juridical acts does not apply directly to all declarations of intent. In the case of actions similar to juridical acts, one must resort to analogy. Moreover,

in the case of real acts, which lack a declaration of intent, these legal provisions cannot, in principle, be applied.

The regulation of the civil juridical act in the pandect system has the disadvantage of abstraction, inconvenient for the lay person, but it enjoys the advantage of legal clarity, convenient for a professional lawyer. Nevertheless, the institutional system (French, Romanian regulations, etc.) developed a general theory of the juridical act; but not on a legislative level, but that of academia and case-law. At the European level, the Draft Common Frame of Reference (DCFR) attempts to combine these two approaches (Book II of the DCFR is entitled "Contracts and other juridical acts"), although its text is focused on contracts, which appears a technique to bring the continental system closer to the common law system, as the latter does deal, on an academic level, with a general theory of the civil juridical act.

Key words: *civil juridical act, declaration of intent, contract, pandects, Civil Code, Draft Common Frame of Reference (DCFR).*

I. TEORIA GENERALĂ A ACTULUI JURIDIC CIVIL: CREAȚIE A LEGIUITORULUI SAU A DOCTRINEI

Dreptul civil al Republicii Moldova face parte din sistemele de drept continental care dezvoltă o teorie generală a actului juridic civil nu doar pe plan doctrinar, ci și legislativ. Aceasta nu este o abordare care se trage din dreptul privat roman și nici din Codul civil Napoleon, model al sistemului instituțional¹. Acestea din urmă preferă să reglementeze detaliat cea mai importantă specie a actelor juridice - contractul, dezvoltând o teorie generală a contractului civil². Apoi, în subsidiar, ele prevăd că dispozițiile privind contractul se aplică *mutatis mutandis* și actelor juridice unilaterale (este și modelul de reglementare al Codului civil român³ și italian). Un asemenea mod de a legifera poate fi mai comod pentru cititorul nejurist, care ar putea să nu cunoască, la prima vedere, ce înseamnă „act juridic”, dar ar trebui să înțeleagă ce este un „contract”. Este o abordare mai prietenoasă pentru utilizator (în engleză, *user-friendly*)⁴.

Sistemul de care ține Republica Moldova se bazează pe pandecte (dezvoltat în Germania și preluat de Portugalia, Rusia etc.), una dintre trăsăturile căruia este generalizarea și abstractizarea. La nivel european, Proiectul Cadrului Comun de Referință sau DCFR⁵ încearcă să combine aceste două abordări (Cartea II DCFR se întitulează „Contractele și alte acte juridice”), deși textul său este axat pe contracte.

Figura juridică a „actului juridic civil” este rezultatul unui exercițiu de abstractizare al

¹ R. Zimmermann, *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Clarendon Press, 1996, p. 25 și urm.

² Pentru detalii, a se vedea C. Brenner, S. Lequette, *Acte juridique*, nr. 5 și urm., în *Répertoire de droit civil*, Dalloz, février 2019; R. Rizoiu, *Curs de teoria actului juridic civil*, Ed. Hamangiu, București, 2021, p. 39, nr. 8.

³ Art. 1325 din Codul civil român. A se vedea, A.-G. Uluitu, *Comentariu la art. 1324, în Codul civil: Comentariu pe articole. Fl.-A. Baiaș, E. Chelaru, R. Constantinovici, I. Macovei (coord.)*, ed. 3-a, Ed. C.H. Beck, București, 2021, p. 1586.

⁴ În același sens, a se vedea J. Neuner (anterior Karl Larenz, Manfred Wolf), *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*. 12. Auf., C.H.Beck, München, 2020, p. 330, § 28, nr. 3.

⁵ A se vedea C. von Bar, E. Clive (ed.), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR), Full Edition, Vol. I*, Oxford University Press, Oxford, 2010.

pandectiștilor germani ai sec. XIX⁶. Juristul pune întrebarea: ce au în comun contractul, procura, testamentul, promisiunea publică de recompensă și declarația de rezoluțiune a raportului contractual? Iar răspunsul ce apare după analiza lor este: toate sunt manifestări de voință cu intenția de a produce un anumit efect juridic. În efortul legiuitorilor de a oferi mai multă precizie regulatorie și de a construi un sistem coerent și logic de drept, a fost dezvoltată teoria generală a actului juridic civil⁷. Sigur că și abstractizarea ar trebui să aibă o limită rezonabilă, ca textele de lege să nu se transforme în formule atât de complexe încât doar un cerc de profesioniști ar înțelege sensul lor.

Aceleași reguli privind actele juridice guvernează atât situațiile cotidiene (un cadou la o zi de naștere; cumpărarea unei cafele), cât și cele mai complexe operațiuni (preluarea unui pachet de control în capitalul unei bănci; finanțarea prin leasing sau factoring; operațiuni bursiere). Pentru jurist, sumele în joc sunt irelevante. Relevantă este voința juridică și efectul juridic.

Evoluția dreptului însă arată că teoria generală a actului juridic civil este un succes. Deși contractul rămâne manifestarea de voință cu rol central în relațiile civile, noile reglementări tot mai des prevăd acte juridice unilaterale, care au efecte puternice în circuitul civil:

- în materie de obligații: printr-o simplă scrisoare ori chiar declarație verbală pot fi stinse toate drepturile și obligațiile născute dintr-un contract (=declarația de rezoluțiune a raportului contractual de către partea contractantă îndreptățită ori declarația de revocare a contractului de către un consumator); o scrisoare de garanție poate genera o datorie imensă pentru semnatar, chiar dacă el nu a primit niciun ban ca împrumut, ci doar a garantat datoria altuia;

- în materie de proprietate: se poate pierde dreptul de proprietate asupra unui imobil (= consimțământul dat de titularul unui drept real imobiliar înregistrat de radiere a dreptului său atunci când există o cauză de rectificare a registrului bunurilor imobile); o procură poate deveni instrumentul juridic prin care proprietarul rămâne fără imobil ori acesta este ipotecat;

- în materie de moștenire: un testament poate dezmoșteni toți moștenitorii legali și desemna moștenitor unic pe cineva care nu este rudă cu testatorul⁸; declarația de renunțare de la moștenire decade moștenitorul din dreptul la moștenire și se consideră că el niciodată nu a avut acest drept (art. 2400 alin. (1) din Codul civil al Republicii Moldova⁹ (în continuare, C. civ. mold.); executorul testamentar poate, prin întocmirea unilaterală a planului de partaj, să decidă care bunuri vor fi atribuite fiecărui moștenitor.

După cum se va arăta, aceste reglementări sunt folositoare și pentru că ele se pot aplica, prin analogia legii, acțiunilor similare cu actele juridice.

⁶ A se vedea A. Wiebe, *Die elektronische Willenserklärung*, Ed. Mohr Siebeck, Tübingen, 2002, p. 58 și sursele citate acolo.

⁷ În același sens, în doctrina rusească, a se vedea A. Karapetov, art. 185, p. 22, în Comentariul #Glossa la art. 153–208 CC FR, *Сделки, представительство, исковая давность: постатейный комментарий к статьям 153–208 Гражданского кодекса Российской Федерации* [Электронное издание. Редакция 1.0] / Отв. ред. А.Г. Карапетов. – М.: М-Логос, 2018. (Комментарии к гражданскому законодательству #Глосса.)

⁸ Pentru detalii, a se vedea O. Cazac, *Drept civil. Moștenirea. Seria Animus*, Ed. Bons Offices, Chișinău, 2022.

⁹ Codul civil al Republicii Moldova, Legea nr. 1107 din 6 iunie 2002, cu modificări ulterioare, republicată în Monitorul Oficial Republicii Moldova, nr.66-75 din 1 martie 2019.

II. CLARIFICĂRI CONCEPTUALE

Definiția actului juridic civil de la art. 308 C. civ. mold. corespunde cu cea tradițională pentru spațiul juridic românesc¹⁰: „Act juridic civil este manifestarea de către persoane fizice și juridice a voinței îndreptate spre nașterea, modificarea sau stingerea raporturilor juridice civile”.

Noul articol 1100-1 al Codului civil francez, introdus prin ordonanța din 10 februarie 2016, în mod similar definește actele juridice ca „manifestări de voință destinate să producă efecte de drept” (în franceză, „les actes juridiques sont des manifestations de volonté destinées à produire des effets de droit”).

În doctrina italiană se susține că „actele juridice sunt acțiuni umane, susținute de un anumit grad de conștientizare și intenționalitate, a căror relevanță juridică (= capacitatea de a produce efecte juridice) depinde în mod specific de prezența acestui factor uman.” („Atti giuridici sono le azioni umane, sostenute da un certo grado di consapevolezza e intenzionalità, la cui rilevanza giuridica (= capacità di produrre effetti giuridici) dipende specificamente dalla presenza di questo fattore umano”)¹¹.

Definiția recomandată de DCFR este similară: „un act juridic este orice declarație sau acord, expres sau care rezultă implicit din comportament, cu intenția de a produce efect juridic ca atare” (art. II. – 1:101(2) DCFR: „A ‘juridical act’s is any statement or agreement, whether express or implied from conduct, which is intended to have legal effect as such.”)

În știința de drept civil germană, actul juridic civil (în germană, *das Rechtsgeschäft*) este privit ca o acțiune juridică ale cărei efecte juridice sunt recunoscute de către lege, fiindcă acțiunea este săvârșită cu intenția de a le produce. Este deci un comportament cu relevanță juridică ce constituie o expresie a autonomiei private. Din perspectiva ordinii juridice, actul juridic civil este instrumentul, oferit de ordinea juridică, prin care subiectele de drept își modelează raporturile juridice în care doresc să intre¹².

Intenția de a produce un efect juridic adeseori nu este directă: cel care își manifestă voința în realitate nu se gândește „vreau să stabilesc drepturi și obligații juridice”, ci are în vedere scopul practic urmărit, „vreau să devin proprietar al imobilului și sunt gata să plătesc prețul cerut”¹³.

Maniera în care dreptul civil reglementează actele juridice civile - care sunt cerințele de fond și de formă pentru ca voința să fie producătoare de efecte juridice; care efecte juridice pot fi modelate prin voința persoanei și care nu; care sunt limitele legale ale acestei

¹⁰ A se vedea, Gh. Beleiu, *Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*. Ed. rev. și ad., Ed. Șansa, București, 1995, p. 118, nr. 89, care reține că „prin act juridic civil se înțelege o manifestare de voință făcută cu intenția de a produce efecte juridice, respectiv, de a naște, modifica ori stinge un raport juridic civil concret”; în același sens, a se vedea R. Rizoiu, op. cit., p. 20, nr. 6.

¹¹ V. Roppo, *Diritto privato*. Ed. V-a, Ed. G. Giappichelli Editore, Torino, 2016, p. 62.

¹² R. Bork, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuchs*. 2. Auf., Ed. Mohr Siebeck, Tübingen, 2006, p. 155, nr. 395; D. Leenen, *BGB Allgemeiner Teil: Rechtsgeschäftslehre*. 2. Auf., Ed. de Gruyter, Berlin, 2015, p. 30, §4, nr. 2; J. Neuner, op. cit., p. 329, § 28, nr. 1.

¹³ Pentru această observație, a se vedea J. Neuner, op. cit., p. 330, § 28, nr. 3. În același sens, în dreptul austriac, a se vedea H. Koziol, R. Welser (*grund.*), A. Kletecka (*bearb.*), *Grundriss des bürgerlichen Rechts*. Band I. Allgemeiner Teil, Sachenrecht, Familienrecht. 14. Auf., Ed. Manz, Wien, 2014, p. 107, nr. 317. Pentru negarea teoriei intenției empirice în dreptul românesc, a se vedea D. Cosma, *Teoria generală a actului juridic civil*, Ed. Științifică, București, 1969, p. 11.

modelări - arată atitudinea sistemului de drept față de principiul autonomiei private: în ce măsură o respectă și o promovează ori o neagă și o suprimă¹⁴.

În materie de acte juridice autonomia privată se manifestă, în particular, prin libertatea contractului și libertatea testamentului.

Actul juridic este așadar o voință îndreptată spre un scop de natură juridică. Pentru ca un act juridic să își producă efectele dorite trebuie să se respecte două condiții, una pozitivă și alta negativă. Cea pozitivă este manifestarea de voință a subiectului să fie suficientă pentru a avea valoarea de act juridic civil (și nu simplă doleanță sau opinie), iar cea negativă - voința să nu depășească limitele autonomiei private, stabilite de ordinea juridică.

Să luăm un exemplu. A dorește să savureze o cafea de la un chioșc. Această dorință nu este suficientă. El trebuie să ajungă la un acord de voințe cu vânzătorul care operează chioșcul (de regulă, o societate comercială ce acționează printr-un salariat, care o reprezintă în relațiile de vânzare-cumpărare cu consumatorii). Odată comanda plasată de către cumpărător și acceptată de către vânzător, legea recunoaște nașterea unui act juridic civil bilateral (contractul de vânzare-cumpărare). El obligă consumatorul să plătească prețul, iar vânzătorul să prepare produsul și să-l transmită în proprietate (în scop de consum, nu doar de folosință). Toate acestea sunt efectele juridice ale încheierii unui act juridic, în speță, a contractului.

Într-adevăr, simpla doleanță sau simplul gând nu este suficient. Legea cere ca ea să fie comunicată în exterior - către cel cu care se încheie contractul. Din acest motiv art. 308 C. civ. mold. vede actul juridic ca o „manifestare de voință”, și nu doar „o voință”. În principiu, legea folosește interschimbabil termenii „manifestare de voință” și „exprimare de consimțământ” (v. art. 312 alin.(1) C. civ. mold.).

Manifestarea de voință (în germană, *Willenserklärung*) este nucleul noțiunii de act juridic, însă, adeseori, legea mai cere și alte elemente pentru anumite acte juridice. În primul rând, acest element suplimentar ar putea fi cerința legală sau a părților ca actul juridic să poarte o anumită formă. În acest caz, manifestarea de voință și forma sa fac o unitate juridică; manifestarea de voință este îmbrăcată într-o anumită formă¹⁵. Un alt element pe care legea arareori îl impune este ca manifestarea de voință să fie exprimată personal, nu doar prin reprezentant (cum ar fi în cazul voinței de a se căsători ori de a întocmi un testament).

Un alt element ce provine din dreptul privat roman, dar reculează, este transmiterea bunului pentru validitatea contractului. Tradițional era cazul contractului de împrumut, comodat și depozit, care nu erau valabile prin simplul acord de voință al părților, ci se cerea și predarea bunului de la o parte contractantă la alta. Noua concepție a Codului civil al Republicii Moldova este de a exclude această a doua cerință pentru contractele respective. Totuși, în scopul protecției voinței, în cazuri rare, codul încă folosește asemenea elemente, cum ar fi cazul contractului de donație și al contractului de amanet; ele sunt numite contracte reale, nu contracte consensuale, fiindcă simplul consens al părților nu este suficient, ci se cere și predarea bunului către donatar sau, după caz, creditorul gajist.

Nu formează un element al actului juridic, ci doar o condiție ca anumite efecte juridice ale unui act juridic deja valabil să se producă (numite și *condicio juris*), formalitățile de publicitate (de exemplu, înregistrarea dreptului de proprietate al cumpărătorului asupra

¹⁴ În acest sens, a se vedea *D. Leenen*, op. cit., p. 1, nr. 1.

¹⁵ *H. Hübner*, Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuches. 2. Auf., de Gruyter, Berlin, 1996, p. 279, nr. 611.

imobilului cumpărat). O categorie specială de elemente exterioare sunt faptele juridice în sens restrâns care determină eficacitatea actului juridic, cum este cazul testamentului, care începe să producă efecte juridice la data decesului testatorului, dar nicidecum pe timpul vieții acestuia ori îndeplinirea unei condiții suspensive prevăzute în act juridic ori chiar împlinirea termenului suspensiv.

La fel, un element extrinsec actului juridic, dar care determină eficacitatea sa, este încuviințarea, de către părinte sau un ocrotitor, a anumitor acte juridice ale minorului ori ale adultului supus unei măsuri de ocrotire judiciară, precum și cerința legală de autorizare a anumitor acte juridice de către autoritatea tutelară sau, după caz, a consiliului de familie. Aceste elemente sunt impuse pentru a ocroti însuși autorul actului juridic contra unor decizii care ar putea să-i dăuneze pe termen lung (înstrăinarea ori ipotecarea imobilului în care domiciliază, semnarea unei fidejusiuni, un partaj dezavantajos). Încuviințarea la fel este un act juridic, distinct de actul juridic încuviințat¹⁶.

În alte cazuri, anumite efecte ale actului juridic sunt supuse autorizării de drept public, cum ar fi autorizarea de către o bancă centrală a cumpărării unui pachet de acțiuni ce depășește un anumit prag de drepturi de vot în capitalul unei bănci ori autorizarea de către o autoritate de concurență a concentrărilor economice care depășesc anumite praguri valorice. Acestea însă sunt menite să protejeze nu interesul părții care înstrăinează sau dobândește bunul, ci interesele publice - fiind analizată, de exemplu, calitatea noului acționar, în primul caz, sau impactul asupra mediului concurențial, în al doilea caz. Natura juridică a actului de autorizare depinde de persoana care a emis-o și procedura aplicată, ea poate fi un act administrativ (autorizarea bancară sau a autorității tutelare) sau un act jurisdicțional (hotărârea instanței de judecată).

III. MANIFESTAREA DE VOINȚĂ

Pe bună dreptate s-a observat că nucleul actului juridic este manifestarea de voință (*declaratio voluntatis*), adică exprimarea voinței de drept privat, îndreptată spre un scop juridic, căreia legea îi recunoaște efectele juridice care corespund cu această voință¹⁷. După cum s-a spus, „*actul juridic servește pentru a crea efecte juridice prin puterea voinței, iar manifestarea de voință servește pentru a crea acte juridice*”¹⁸.

Doar o manifestare de voință valabilă este capabilă să creeze un act juridic valabil. Acordul dintre doi participanți la o infracțiune tot este o manifestare de voință, însă, fiind nevalabilă, nu constituie un act juridic civil (valabil). Deci, pentru a aplica dispozițiile legale privind nulitatea actului juridic, trebuie să avem o manifestare de voință.

Conceptul de act juridic civil este suficient de flexibil și larg pentru a cuprinde atât o singură manifestare de voință (numit act juridic unilateral, cum este procura sau testamentul), cât și mai multe manifestări de voință (numit act juridic bilateral sau

¹⁶ J. Neuner, op. cit., p. 330, § 28, nr. 6.

¹⁷ H. Hübner, op. cit., p. 299, nr. 662.

¹⁸ D. Leenen, op. cit., p. 30, §4, nr. 1, care de asemenea îl citează pe autorul german D. Medicus, care scria că: „*Die Willenserklärung ist das Mittel des Rechtsgeschäfts, dieses ist das Mittel der Privatautonomie*” (traducere: „*Manifestarea de voință este instrumentul actului juridic, iar acesta este instrumentul autonomiei private*”), a se vedea D. Medicus, J. Petersen, Allgemeiner Teil des BGB. 11. Auf., C.F. Müller, Heidelberg, 2016, p. 85, nr. 175.

multilateral, cum este contractul sau căsătoria). Această reuniune a mai multor voințe este acordul de voință cerut de art. 992 C. civ. mold. pentru un contract.

Manifestarea de voință are două componente constitutive, una externă, manifestarea exteriorizată (*declaratio*), și alta internă, voința (*voluntatis*). Analiza ei se începe de la componenta exterioară, modul în care voința se exprimă, se exteriorizează; în lipsa ei, nu mai are rost de a analiza componenta interioară¹⁹.

III. DELIMITAREA ACTULUI JURIDIC DE ALTE FIGURI JURIDICE

1. Manifestările prealabile

Nu constituie o manifestare de voință pentru a produce efecte juridice acele manifestări care sunt doar pregătitoare și care, de regulă, sunt parte a procesului de formare a voinței (adoptarea unei hotărâri a unui organ al persoanei juridice prin care se aprobă viitorul act juridic) ori de acordare a împuternicirilor (mandatul dat de parte pentru încheierea viitorului act juridic). Din circumstanțe rezultă clar că manifestarea de voință de a produce efectele juridice urmărite urmează să apară în viitor, în mod separat de procesele pregătitoare.

De exemplu, adunarea generală a unei societăți pe acțiuni (SA) a aprobat încheierea contractului de vânzare-cumpărare a unui bun important către un cumpărător anume. Cumpărătorul nu poate trata hotărârea adunării generale ca o ofertă de a contracta, iar notificarea cumpărătorului către SA că el acceptă vânzarea-cumpărarea nu valorează acceptare, ci, cel mult, o ofertă de a contracta. SA încă nu și-a manifestat voința în exterior (către cumpărător).

2. Relațiile de curtoazie, de familie, de prietenie

Aceste relații există, sunt multiple și, în mod normal, sunt făcute fără intenția de a produce efecte juridice (un ajutor, un transport gratuit). Din circumstanțe rezultă că îmbogățirea primită de o persoană este transmisă cu intenția de a suferi un dezavantaj în mod liber (adică fără a cere o plată). Ele nu creează o așteptare legitimă, pentru a cărei încălcare se pot cere despăgubiri.

Acțiunile persoanelor sunt privite de dreptul privat, în primul rând, ca acte juridice, pentru a verifica seriozitatea și intenția lor (verificarea condițiilor de validitate) și a le atașa voinței private efecte juridice. Într-adevăr, există situații în care un act juridic este încheiat *jocandi causa* sau este vorba despre un act non-juridic (cu conotații în plan moral ori de pură complezență), adică actele de manifestare non-juridică a intenției; un exemplu este și celebrele promisiuni politice²⁰.

Pe de altă parte, în situații de curtoazie în care s-a cauzat un prejudiciu printr-un comportament vădit contrar bunelor moravuri se poate naște un raport juridic dacă sunt întrunite condițiile răspunderii delictuale²¹. Art. 2021 C. civ. mold. impune dubla condiție ca

¹⁹ H. Hübner, op. cit., p. 299, nr. 662.

²⁰ R. Rizoiu, op. cit., p. 29, nr. 6; p. 275, nr. 76.

²¹ În dreptul austriac, a se vedea P. Bydlinski, *Bürgerliches Recht I. Allgemeiner Teil*. 4. Auf., Springer, Wien, 2007, p. 96, nr. 4/11.

cel care minte să știe că face o declarație falsă și să aibă ca scop determinarea victimei să facă o greșală (care ar putea implica cheltuieli).

Problema identificării intenției de a produce efecte juridice este îndeosebi complicată în privința promisiunilor care au ca obiect o lucrare (vs. contract antrepriză) ori prestarea unui serviciu (vs contract de prestări servicii)

3. Acțiuni similare actelor juridice și actele reale

A. Introducere

Doctrina germană a evoluat în sensul delimitării de noțiunea de act juridic a unor figuri juridice cu o intensitate mai redusă: acțiunile juridice (în germană, *Rechtshandlung*). Ele se deosebesc de acte juridice prin aceea că efectele lor juridice apar prin puterea legii, independent de voința persoanei care acționează, în timp ce actul juridic generează efecte juridice, deoarece ele autorul actului dorește aceste efecte²². Acestea includ actul real (în germană, *Realakt*) și acțiunile similare actelor juridice (în germană, *geschäftsähnliche Handlung*).

Comportamentul uman, privit prin prisma dreptului civil, poate fi calificat în comportament ce produce efecte juridice și comportament fără efecte juridice civile (cum ar fi lecturarea acestui text ori o plimbare în parc). În contextul actelor juridice civile și a figurilor juridice similare, ne interesează doar comportamentul uman licit și voluntar, numite în doctrina românească „acțiuni omenești voluntare, dorite de om, care pot fi cu sau fără intenția de a produce efecte juridice”²³. Delictele nu interesează în contextul prezentului studiu. Comportamentul licit ce produce efecte juridice poate fi descompus într-un spectru tripartit: la un capăt al spectrului găsim actele juridice civile - manifestările de voință cu cea mai deplină intensitate juridică, iar la celălalt capăt al spectrului - actele materiale. După cum se va arăta, în primul caz voința juridică este esențială, în al doilea - irelevantă.

La mijlocul spectrului se poate identifica și o a treia categorie, intermediară, care cuprinde acțiunile similare actelor juridice. Actul real și acțiunile similare actelor juridice produc efecte juridice, însă nu din cauza intenției celui care le-a săvârșit, ci din cauza că legea le atribuie acestor comportamente un anumit efect juridic, după cum se va arăta²⁴. O activitate umană (fie că este act juridic, acțiune similară actului juridic, act material) ar putea să fie ilicită și ar putea constitui un delict dacă întrunește condițiile impuse de lege (art. 1998 C. civ. mold.). În acest caz, victima are dreptul la repararea prejudiciului.

B. Actele materiale (acte reale)

Uneori, legea recunoaște efecte juridice unui comportament îndreptat spre un rezultat de fapt, adeseori săvârșit fără voința de a accepta un anumit act juridic cu un anumit conținut (numit și „act real”, în germană, *Realakt*; sau „voință naturală”; în germană,

²² H. F. Müller, Abschnitt 3. Rechtsgeschäfte. Einleitung, în Erman Bürgerliches Gesetzbuch Handkommentar, Band I, H.P. Westermann, B. Grunewald, G. Maier-Reime (eds) (citată în continuare „Erman/BGB”). 14. Auf., Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln, 2014, p. 246, nr. 6.

²³ A se vedea M. Nicolae, Drept civil. Teoria generală. Vol. II. Teoria drepturilor subiective civile, Ed. Solomon, București, 2018, p. 233, nr. 95.

²⁴ A se vedea D. Medicus, J. Petersen, op. cit., p. 96, nr. 196.

Natürlicher Wille). După cum observă și doctrina austriacă, particularitatea actelor reale este că ele nu sunt menite să comunice cuiva ceva. Ele constituie o simplă voință de fapt, care produce un efect juridic²⁵.

Iată câteva exemple de acte reale, care nu constituie acte juridice²⁶:

- crearea unei opere;
- schimbarea reședinței obișnuite (a domiciliului)²⁷, separat de formalitățile administrative aferente înregistrării domiciliului;
- intrarea în posesie (inclusiv ca parte a ocupațiunii) și renunțarea la posesia unui bun;
- găsirea unui bun pierdut, a unei comori²⁸;
- accesiunea imobiliară și mobilă (adjoncțiunea; confuziunea; specificațiunea)²⁹;
- atribuirea unui bun la categoria de bun accesoriu față de un alt bun - principal;
- distrugerea (consumarea) bunului propriu;
- dezmințirile publice ale unor informații.

Se observă că acest comportament își păstrează calificarea juridică chiar dacă este săvârșit de o persoană fără capacitate deplină de exercițiu, fiind suficientă o simplă decizie subiectivă de a se comporta într-un mod anume (un copil de 5 ani devine autor al unei opere și dobândește drepturile de autor prin simplul act material al creației). La o a doua etapă, legea atașează efecte juridice acestui comportament³⁰.

Cu titlu de exemplu, când locatorul îi dă locatarului cheia de la poartă și de la casă, nu este unul juridic, ci un act material, care are ca efect transmiterea posesiei imobilului către locatar. Predarea unui bun este un act material, nu un act juridic³¹.

Întrucât nu sunt acte juridice, actelor materiale nu li se aplică dispozițiile legale privind actele juridice, ci alte dispoziții, care le guvernează direct (cum ar fi regulile posesiei

²⁵ H. Koziol, R. Welser (*grund.*), A. Kletecka (*bearb.*), op. cit., p. 111, nr. 327.

²⁶ Doctrina românească tradițional atribuie aceste acțiuni fără intenția de a produce efecte juridice la categoria de „fapte juridice”, a se vedea D. Cosma, op. cit., p. 13-14.

²⁷ I. Saenger, §7, în Erman/BGB, cit. supra, p. 5, nr. 4.

²⁸ În opoziție cu această viziune, doctrina austriacă, nu include ocupațiunea și abandonarea bunului la acte reale (materiale), ci se apreciază că suntem în prezența unui fel particular de act juridic numit actul de voință (*Willensbetätigung* sau *Willensgeschäft*). Ca și manifestarea de voință el este îndreptat spre un efect juridic și constituie, prin urmare, o voință de a accepta un act juridic. Spre deosebire de manifestarea de voință, actul de voință nu necesită cunoașterea de către terți. Acest *act de voință* produce un efect juridic nu prin manifestare, ci prin crearea unei situații de fapt. Este deci un act de executare, și nu de declarare. Comportamentul persoanei nu constituie o comunicare a voinței în exterior, ci comportamentul este actul de executare însuși. În exterior, în loc să se vadă o declarație a voinței, se vede un comportament volitiv (a se vedea H. Koziol, R. Welser (*grund.*), A. Kletecka (*bearb.*), op. cit., p. 110, nr. 323). Acești autori dau exemplul acceptării unei oferte de a contracta prin acțiuni concludente; comportamentul reprezentatului prin care ratifică actul juridic încheiat de un reprezentant aparent; ocupațiunea; abandonarea bunului (Adde W. Zankl, *Bürgerliches Recht*, 9. Auf., Ed. Facultas, Wien, 2020, p. 73, nr. 40).

În ce ne privește, credem că această subcategorie este de natură să creeze confuzie, fiind suficientă clasificarea triplă în acte juridice, acțiuni similare actelor juridice și acte reale.

²⁹ Fiindcă reglementarea legală cere doar fapta, indiferent de intenție de dobândire a dreptului de proprietate, a se vedea J. Neuner, op. cit., p. 332, § 28, nr. 14.

³⁰ Pentru aceeași analiză în dreptul austriac, a se vedea H. Koziol, R. Welser (*grund.*), A. Kletecka (*bearb.*), op. cit., p. 111, nr. 327.

³¹ În sensul că predarea bunului este un act real, iar nu juridic, în dreptul german, a se vedea J. Neuner, op. cit., p. 330, § 28, nr. 4.

sau regulile privind executarea obligațiilor)³². Să continuăm exemplul de mai sus: dacă locatarul primește imobilul și cheile nu de la locator, ci de la fostul locatar al imobilului, regulile cu privire la reprezentare în materie de acte juridice nu se aplică. Predarea a avut loc chiar dacă ea se face de către un terț neîmputernicit. Pentru a decide dacă locatarul a intrat în posesia imobilului este suficient că locatarul a obținut stăpânirea de fapt în sensul art. 482 C. civ. mold.

Unele acte reale sunt mai apropiate de manifestările de voință. S-a observat³³ că există, de exemplu, acte reale care necesită o voință pe lângă faptele exterioare (așa-numitele acte reale mixte, *gemischte Realakte*); aceasta include, de exemplu, stabilirea și încetarea domiciliului; restituirea bunului amanetat de către creditorul gajist cu efectul stingerii amanetului; aducerea de către locatar a lucrurilor în încăperi închiriate și în hotel. Unele dintre dispozițiile aplicabile declarației de intenție li se aplică în mod corespunzător (de exemplu, cu privire la capacitatea juridică, dar nu și la contestație).

C. Categoria intermediară - acțiuni similare actelor juridice

Nu orice manifestare de voință făcută în circuitul civil de o persoană întrunește elementele unui act juridic. Unele declarații pe o care o persoană le face sunt relevante juridic, însă nu sunt îndreptate spre producerea unor noi efecte juridice. Mai precis, aceste acțiuni similare produc efecte juridice indiferent dacă voința a fost sau nu îndreptată spre producerea lor³⁴. Ele au un efect mai limitat, în sensul că produc consecințe în cadrul unui raport juridic existent (e.g. somația, stabilirea unui termen, notificare privind descoperirea viciului)³⁵ ori un raport juridic în formare (e.g. la negocierea contractului vânzătorului informează cumpărătorul despre anumite probleme ale bunului care se vinde)³⁶.

Doctrina austriacă, analizează această categorie intermediară prin ideea de comunicare sau notificare și face distincție între două comunicări: comunicarea voinței (*Willensmitteilungen*) și comunicarea unei situații (*Vorstellungsmittelungen*):

(i) comunicarea voinței este diferită de manifestarea de voință prin faptul că pentru prima este suficient să fie îndreptată spre un fapt simplu. Efectul juridic apare independent de intenția celui care comunică voința. Exemple în acest sens sunt notificarea creditorului în cazurile obligațiilor fără termen prin care se stabilește un termen (cunoscută în unele sisteme de drept ca punere în întârziere); precum și somația creditorului dată debitorului după scadență. Prin ele doar se comunică voința creditorului de a primi prestația, fără intenția de a genera vreo obligație nouă³⁷;

(ii) comunicarea unei situații (declarația de cunoaștere, *Wissenserklärung*) nu comunică o voință, ci o simplă informație despre o situație anume. Ea are relevanță juridică, de exemplu: informarea debitorului despre faptul că a survenit cesiunea creanței; notificarea dată vânzătorului de către cumpărător despre viciul bunului vândut oprește decăderea

³² În același sens, în dreptul german, a se vedea *D. Leenen*, op. cit., p. 31, §4, nr. 7; *D. Medicus, J. Petersen*, op. cit., p. 96, nr. 196; *J. Neuner*, op. cit., p. 332, § 28, nr. 15.

³³ *H. F. Müller*, Abschnitt 3. Rechtsgeschäfte. Einleitung, în *Erman/BGB*, cit. supra, p. 247, nr. 10.

³⁴ *J. Neuner*, op. cit., p. 331, § 28, nr. 8.

³⁵ *H. F. Müller*, Abschnitt 3. Rechtsgeschäfte. Einleitung, în *Erman/BGB*, cit. supra, p. 246, nr. 7.

³⁶ A se vedea *D. Medicus, J. Petersen*, op. cit., p. 96, nr. 197, care mai precizează că unele dintre aceste acțiuni nici măcar nu constituie o declarație de voință.

³⁷ *H. Koziol, R. Welser (grund.)*, *A. Kletecka (bearb.)*, op. cit., p. 110, nr. 324.

ultimului din remediile juridice rezultate din viciu³⁸. În unele cazuri, ele au același efect ca și un act juridic (e.g. confirmarea unilaterală de către reprezentat a împuternicirilor reprezentantului aparent)³⁹.

Problema domeniului de aplicare a reglementărilor. Măsura în care dispozițiile legale privind actele juridice se aplică și acțiunilor similare este o chestiune netranșată de lege și se decide de la caz la caz (e.g. în cazul schimbării domiciliului, legea prevede formalități de publicitate). Susținem poziția că, în privința validității, acțiunilor similare actelor juridice se aplică, prin analogie, dispozițiile legale privind actele juridice⁴⁰, adică avem un caz de analogie a legii. De exemplu, recunoașterea unei datorii, obținută prin violență, este anulabilă⁴¹.

La fel, unele acțiuni similare actelor juridice în realitate sunt utile pentru cel care le săvârșește și îi aduce beneficiul de a nu pierde un drept sau de a nu-și înrăutăți o poziție juridică. În acest sens, lor trebuie să li se aplice prin analogie regulile de capacitate privitoare la actele juridice de conservare, iar validitatea unor asemenea acte să fie recunoscută chiar dacă sunt săvârșite de un minor de cel puțin 7 ani, de un adult ocrotit ori de un adult cu capacitate deplină de exercițiu, însă cu discernământ diminuat.

O altă materie care trebuie aplicată prin analogie acțiunilor similare este cea a încheierii actelor juridice prin reprezentare. Într-adevăr, un observator atent va nota că dispozițiile legale în materie de reprezentare (art. 362 și urm. C. civ. mold.) au ca ipoteză de aplicare „actele juridice”, și nu alte manifestări de voință. Cu toate acestea, în cultura juridică s-a creat o înțelegere unitară că împuternicirile se acordă nu strict pentru încheierea unui act juridic, ci pot acoperi și etapa de negociere, și cea de executare a actelor juridice, precum și o multitudine de alte situații. Această logică o observăm cu diferite ocazii în reglementările C. civ. mold.:

- persoana împuternicită de creditor poate primi executarea unei obligații, iar debitorul trebuie să execute celui împuternicit (art. 867 alin. (1) C. civ. mold.);
- debitorul obligației răspunde pentru fapta reprezentantului (art. 934 alin. (5) C. civ. mold.), deși fapta constă într-o neexecutare a obligației, nu în încheierea vreunui act juridic;
- obligația poate fi executată de către un terț „dacă terțul execută cu consimțământul debitorului”, ceea ce, în fond, este asimilată unei împuterniciri (art. 870 alin. (1) lit. a) C. civ. mold.).

Mai mult, completarea definiției contractului de mandat la 1 martie 2019 ține cont de această realitate și nevoie practică: „prin contractul de mandat o parte (mandant) împuternicește cealaltă parte (mandatar) de a o reprezenta la încheierea de acte juridice sau în alt mod de a afecta direct poziția juridică a mandantului în raport cu un terț ...” (art. 1472 alin. (1) C. civ. mold.).

³⁸ Ibidem.

³⁹ Idem, p. 111, nr. 325.

⁴⁰ În dreptul austriac, a se vedea *P. Bydlinski*, op. cit., p. 98, 4/15; precum și *H. Koziol, R. Welser (grund.), A. Kletecka (bearb.)*, op. cit., p. 111, nr. 326, care susțin că acțiunilor similare actelor juridice li se aplică, prin analogie, în particular, dispozițiile legale, cuprinse în reglementarea actelor juridice, în materie de capacitate, recepție și reprezentare. În dreptul german: *D. Medicus, J. Petersen*, op. cit., p. 97, nr. 198.

⁴¹ Pentru aplicarea corespunzătoare a dispozițiilor privitoare la actele juridice atunci când interesele în joc sunt similare celor privitoare la actele juridice, *D. Leenen*, op. cit., p. 31, §4, nr. 9, care dă exemplul aplicării pentru o somație de punere în întârziere a regulilor privind recepția actelor juridice. În dreptul autohton o asemenea aplicare prin analogie nu este necesară, deoarece regula recepției pentru orice notificări este prevăzută de art. 22 C. civ. mold.

Concluzionăm că dispozițiile privind reprezentarea și procura se aplică, în egală măsură, acțiunilor similare, deși acestea, dogmatic vorbind, nu sunt acte juridice⁴².

4. Hotărârile colective

În materie de indiviziune succesorală, am exprimat anterior opinia⁴³ că fiecare vot exprimat de comoștenitor este o manifestare de voință⁴⁴ în sensul art. 308 și 312 C. civ. mold., fără a constitui, fiecare în parte, un act juridic civil. Totodată, hotărârea legal adoptată unanim sau, după caz, de majoritate este fie un act juridic multilateral (e.g. dacă încuviințează un act juridic în numele întregii comunități ori împuternicește un terț de a acționa în numele întregii comunități), fie o acțiune în comun asimilată actelor juridice (e.g. decizia de a face o reparație cu forțe proprii, decizia de a soma un debitor al masei succesoriale și de a introduce o acțiune în justiție contra lui).

Mai departe, trebuie să facem distincția dintre hotărârile organelor persoanei juridice (care, în doctrină, nu se consideră direct acte juridice⁴⁵, ci doar legea le asimilează actelor juridice, spre exemplu, pentru a institui regimul nulității lor, a se vedea art. 202 C. civ. mold.) și hotărârile comunității fără personalitate juridică (comunitatea de comoștenitori, comunitatea de coproprietari pe cote-părți, comunitatea asociaților societății civile⁴⁶, comunitatea conjugală). Faptul că organul societar nu are personalitate juridică distinctă împiedică ideea calificării hotărârilor drept acte juridice civile, cel puțin ale acestor organe. Totuși, o parte a doctrinei germane de drept societar pare a atribui hotărârea adunării generale a membrilor la acte juridice⁴⁷.

Faptul că fiecare membru al comunității este un subiect de drept distinct permite însă a califica decizia luată fie ca act juridic multilateral, fie ca acțiune în comun asimilată actelor juridice. Concluzia are importanță practică majoră – deciziile comunității de comoștenitori, care reprezintă acte juridice civile, sunt supuse regimului de drept comun al nulității și al ineficienței actelor juridice; pot fi atacate deci cu acțiune în nulitate ori în constatarea ineficienței.

CONCLUZIE

Am face o greșală nescuzabilă dacă am echivala orice comportament uman cu un act juridic civil. Dispozițiile legale privind actele juridice civile, detaliate în Codul civil al Republicii Moldova și în codurile civile ale altor țări bazate pe pandecte, sunt concepute pentru acel comportament uman care îndeplinește două condiții cumulative: (i) este o manifestare de voință; (ii) este destinat să producă un anumit efect juridic în simpla lui calitate de manifestare de voință.

⁴² În același sens, a se vedea *J. Neuner*, op. cit., p. 331, § 28, nr. 11.

⁴³ A se vedea *O. Cazac*, op. cit., p. 615, § 24, nr. 49.

⁴⁴ În același sens, în dreptul german al societăților pe acțiuni, a se vedea *I. Saenger*, *Gesellschaftsrecht*, 5. Auf., Ed. Vahlen, München, 2020, p. 329, nr. 615.

⁴⁵ Pentru o analiză detaliată și concluzia privind calitatea hotărârii adunării generale a acționarilor de act *sui generis*, a se vedea *S. Bodu*, *Tratat de drept societar*. Ed. a 2-a, Ed. Rosetti International, București, 2019, p. 517 și urm.

⁴⁶ Pentru aceeași poziție în privința societății civile de drept german (*Gesellschaft bürgerlichen Rechts*; asociațiune în participațiune în dreptul românesc), a se vedea *I. Saenger*, op. cit., p. 71, nr. 157.

⁴⁷ *H. P. Westermann*, §32, în *Erman/BGB*, cit. supra, p. 160, nr. 2.

Prin urmare, acest regim legal al actelor juridice civile nu se aplică direct tuturor manifestărilor de voință. În cazul acțiunilor similare actelor juridice, trebuie să recurgem la analogie.

Mai mult, în cazul actelor reale, cărora le lipsește o manifestare de voință, aceste dispoziții nu pot, de principiu, să fie aplicate.

Această metodă de reglementare nu constituie însă o lacună. Actele reale urmează a fi tratate ca fapte juridice, care se subsumează unor norme juridice specifice, e.g. în materie de ocupațiune trebuie să se aplică regulile privind posesia, și nu actele juridice civile.

În rest însă suntem de opinia că reglementarea actului juridic civil în sistemul de pandecte are dezavantajul abstractizării, incomod pentru omul nejurist, dar prezintă avantajul unei clarități juridice, comod pentru un jurist. Dar și în sistemul instituțional (reglementarea franceză, românească etc.) o teorie generală a actului juridic este dezvoltată; dacă nu de legiuitor, atunci de doctrină și jurisprudență. La nivel european, Proiectul Cadrului Comun de Referință sau DCFR a încercat să combine aceste două abordări (Cartea II DCFR se întitulează „Contractele și alte acte juridice”), deși textul său este axat pe contracte, ceea ce pare o metodă de a apropia sistemul continental de cel de *common law*, care nu cunoaște nici măcar, pe plan doctrinar, o teorie generală a actului juridic civil.

Evoluția teoriei și practicii dreptului ne arată că teoria generală a actului juridic civil, atât pe plan doctrinar, cât și legislativ, este un succes.